

KAREN HJORTH: Tolder og kvinde. En undersøgelse af kvinders ansættelse i en mandsdomineret etat. Told- og Skattehistorisk Selskab 1998. 120 s., ill.

I årene 1897-1921 blev der ansat 211 kvinder og 543 mænd som det, der senest hed toldelever – for sin tid en nærmest opsigtsvækkende fordeling. Da den formaliserede faguddannelse blev etableret med den første afholdelse af eksamen i 1914, deltog kvinderne her på fuldstændig lige fod med mændene. Der blev endda i uniformsreglementet af 1911 givet en detaljeret beskrivelse af de kvindelige tolderes uniformering – ganske overflødig, for de bestemmelser kom aldrig i brug. Kvinderne forblev helt overvejende på kontoret, og fungerede de i vejerboden, har de som deres mandlige kolleger kunnet nøjes med en kittel. Thi at sende skrøbelige feminine skabninger i havnen eller ud på jernbanetrænet, det var utænkeligt – hvad kunne de ikke komme ud for dér! I 1921 kom loven om ligestilling af mænd og kvinder i statens tjeneste, men det følgende år blev ikke *én eneste* kvinde antaget som toldelev. Først i 1933 begyndte man forsigtigt at tage et par stykker ind, men vel at mærke nogle, som i forvejen havde flere år bag sig som toldkontorister, hvad der skal ses i forbindelse med mobilitetsfremmende bestemmelser i tjenestemandsløven af 1931. Endelig i 1953 ansattes igen en ung pige som toldelev helt på linie med sine mandlige kammerater, hvad der ikke gik upåagtet hen i dagspressen – bl.a. sås i den anledning en pragtfuld tegning af Bo Bojesen.

Alt i alt en forbløffende historie, og som alene ovenstående referat antyder, er der kommet en (sørg)munter lille undersøgelse ud af Karen Hjorths arbejde med dette emne. På grundlag af Toldetatens personaleakter kan der siges meget om de kvindelige tolderes baggrund og virke i Toldvæsenets tjeneste. Forbavsende mange var tolderdøtre, hvad der medvirker til at forklare deres indtræden i den tidlige periode. Det »ulovlige« ansættelsesstop i 1922 skal nok, som forfatteren bemærker, ses i forbindelse med konjunkturerne, krisen i begyndelsen af tyverne, som bevirkede en generel, midlertidig kraftig opbremsning i antallet af nyansættelser og efterfølgende særlige bestræbelser på at sende kvinderne tilbage til kødgryderne. Dette skete bl.a. ved hjælp af den »medgift«, som efter tjenestemandsløven af 1931 kunne give et helt års løn til den kvindelige tolder, som giftede sig, og vel at mærke i den forbindelse tog sin afsked.

Der er mange andre iagttagelser om kvinders vilkår i et etat, hvor de helst ikke skulle gøre karriere, men pænt forblive på kontoret, hvad de til Karen Hjorths irritation kun i alt for høj grad artigt fandt sig i – enkelte undtagelser dog fraregnet. Men fornøjelig læsning er det. Eneste indvending, som man ikke kan afholde sig fra at komme med, er angående den relativt store gruppe »Ikke oplyst« i tabellen side 27, hvor de 211 i den tidlige periode er fordelt efter »Faderens erhvervsgruppe«. Lidt personalhistorisk knofedt ville dog let have kunnet skaffe oplysninger til veje for de sidste seksogtyve vedkommende.

Anders Monrad Møller

OTTAR DAHL: Syndicalism, Fascism and Post-Fascism in Italy 1900-1950, Solum Forlag, Oslo 1999, 180 s.

I sin bog gennemgår Ottar Dahl, tidligere professor i historie ved Oslo Universitet, den ofte noget oversete italienske syndikalisme. Fokus er lagt på symbio-

sen med fascismen i perioden mellem de to verdenskrige. Forfatteren præsenterer indledningsvis sin teoretiske tilgang. I forlængelse af den nyorientering i fascisme-forskningen, som de såkaldte *revisionister* Ernst Nolte, og Renzo De Felice og Emilio Gentile i Italien tegner, anlægger bogen en ideologihistorisk vinkel på fænomenet. Ideologi defineres bredt som »a body of ideas or beliefs about social or collective phenomena« (s. 11). Dahl foretrækker en fænomnologisk analyse af ideologien ud fra den antagelse, at den syndikalistiske virkelighedsopfattelse blev taget alvorligt af dem, der delte den, hvorfor den også bør tages alvorligt af dem, der studerer den. Dahl tager eksplicit afstand fra den marxistisk farvede opfattelse af ideologi som »false consciousness« (s. 13) og som manipulation, fordi den har resulteret i, at den fascistiske syndikalisme kun sporadisk har været behandlet.

I sin oprindelige udformning (inspireret af Sorel) tildelte syndikalismen fagforeningen en afgørende betydning i en generel strategi for samfundets veldelelige og revolutionære ændring og som sådan varselede den en radikalisering af den socialistiske arbejderbevægelse op til Første Verdenskrig. Krigen drejede imidlertid bevægelsen i en nationalistisk retning, hvilket befordrede en tilnærmelse til den gryende fascisme. Med Edmondo Rossonis *sindacalismo integrale* – ikke uden visse korporative visioner om at bringe arbejdere og arbejdsgivere sammen i samme organisation – fik fascismen en fagbevægelse, der i 1925-26 erstattede det socialistiske CGL. Det fascistiske enhedsforbund blev imidlertid opløst i mindre forbund i 1928 (*lo sbloccamento*), fordi dets krav om autonomi alligevel skønnedes uforeneligt med den nye orden.

Spørgsmålet om fagforeningens fremtidige status forstummede dog ikke dermed. Det blev nu rejst i relation til regimets bestræbelser på at opbygge en korporativ stat i forventning om, at *den fascistiske revolution* ville kunne overvinde den liberalistiske kapitalismes klassekonflikter. Dahl følger her tæt og informativt den intense diskussion – med navne som Luigi Fontanelli og Ugo Spirito – om forholdet mellem fagforening og korporation, der igen berørte graden af fagforeningens autonomi eller integration i forhold til det fascistiske parti og staten. Debatten var relativt åben. Nogle af synspunkterne blev da også i datiden afvist for at være udtryk for ren kommunisme (fx Spiritos idé om *la corporazione proprietaria*).

Mange fascistiske fagforeningsledere fulgte Mussolini til Salò, hovedsædet for *La Repubblica Sociale Italiana*, efter at han var blevet afsat i juli 1943. Fra denne periode har Dahl fremdraget en række yderst interessante dokumenter fra arkiverne, der vidner om, at helt frem til det tidlige forår 1945 har det syndikalistiske og korporative tema været diskuteret på ministerplan og med Mussolinis fulde støtte. Man skulle ellers mene, at *il Duce* på dette sene tidspunkt i krigen var i færd med at pakke kuffert.

Efter krigen fortsatte enkelte repræsentanter deres virke dels inden for det nye CGIL enhedsforbund, der var domineret af kommunister, socialister og katolikker, og dels udenfor i utilfredshed med forbundets interne splittelse mellem de forskellige partitilknytninger. Andre bidrog til dannelsen af det nyfascistiske forbund CISNAL, der igen var knyttet til MSI.

Ottar Dahl fører konsekvent sin ideologihistoriske linje igennem og bygger i en vis udstrækning på værdifuldt nyt materiale. Selvom bogen bidrager til et mere nuanceret billede af epokens ideologiske landskab, har tilgangen dog også sine begrænsninger, når vi alene præsenteres for en syndikalistisk diskurs, en selvforståelse, der var forbavsende blind over for den kontekst, den eksponeredes i. Syndikalismens grundlæggende tilpasning til *den reale fascisme* fik dens

talsmænd til at overse, hvorledes de bidrog til en disciplinering af arbejderklassen i et regime, hvis afgørende beslutninger lå i feltet omkring staten og erhvervslivets ledende kredse, og hvis mål fra og med Abessinienfelttoget og engagementet i den spanske borgerkrig i midten af 30'erne i stigende grad centreredes omkring en ressourcekrævende krigsførelse. De ideale fordringer blev da aldrig virkeliggjort i et syndikalistisk og korporativt Italien, hvad Dahl da heller ikke lægger skjul på.

Det ville også have været interessant at høre noget om, hvorledes der blandt syndikalisterne reageredes på de store *vilde* strejker i marts 1943 på FIAT-fabrikkerne i Torino af en størrelsesorden, der ikke var set i tyve år, og som også blev anledningen til at kommunistiske celler påny fik fodfæste på fabriksplan. I sin store monografi om FIAT (fra 1977, udvidet udgave fra 1999) refererer Valerio Castronovo til rapporter fra '36, der udtrykte myndighedernes bekymring for, at dele af arbejderklassen i Torino endnu ikke helt havde lagt deres kommunistiske og socialistiske sympatier bag sig.

Gert Sørensen

I kamp for flåden. En levnedsskildring af Kommandør Halfdan B. Barfod 1880-1947. Fortalt af JØRGEN H. BARFOD. Maritim Kontakt XXI, Kbh. 1999, 202 s., ill.

Det er naturligvis vanskeligt for en søn at skulle skrive om sin far, bemærker Jørgen H. Barfod i sin indledning. Vanskeligheden ligger ikke i mangel på kilder, eftersom kommandørens privatarkiv rummer en fyldig korrespondance til hjemmet fra de lange perioder til søs. Dette materiale har kunnet suppleres med logbøger, officersbedømmelser m.v. fra søværnets arkiver, hvortil kommer, at Halfdan B. Barfod gennem årene livligt deltog i den offentlige debat om flåden og dens vilkår, hvad der på sin vis kulminerede med tobindsværket *Vor flåde i fortid og nutid* fra 1942.

Man får således en indgående skildring af en karriere til søs, begyndende med den frivillige lærling, der kom på togt med krydserfregatten *Fyen* i 1895. Sytten år efter ser man den nygifte premierløjtnant tiltræde den første selvstændige kommando på torpedobåden *Havørnen*. I årene 1924-25 skildres orlogskaptajnen på inspektionsskibet *Fylla*, der helst skulle markere sig ved at opbringe et passende antal britiske trawlere under Island, mens chefen samtidig varetog de intrikate forbindelser til og i land. I to år – 1930-31 – førte Barfod kongeskibet *Dannebrog*, det sidste år som kommandørkaptajn. Udnævnelsen til kommandør fulgte i 1932, da han med kadetterne var på togt med *Beskytteren*, og endelig fungerede Barfod i årene fra 1937 – indtil han faldt for aldersgrænsen i 1942 – som kongens jagtkaptajn. Pensionisten, kammerherre Halfdan B. Barfod var kraftigt involveret i illegalt arbejde, han tilbragte i 1944 nogle uger i Vestre fængsel, slap ud igen og levede under jorden indtil befrielsen. Unægtelig et spændende levnedsløb, her gengivet i punkter, men i bogen beskrevet særdeles detaljeret, ikke mindst når det gælder Barfods deltagelse i den offentlige debat om Søværnet i mellemkrigstiden, i særdeleshed foranlediget af nedskæringerne efter søværnsloven af 1932. Det foregik under det bestandigt gentagne motto: »Uden flåde intet dansk forsvar«.

Vanskeligheden for fortælleren ligger naturligvis i at komme på afstand. Resultatet er blevet en meget loyal, sønlig gengivelse af faderens partsindlæg i kamp for flåden suppleret med sobre referater af de modargumenter, han